

IPA TÍ ÀWÙJỌ NÍ KÓ LÓRÍ ỌMỌ NÍ ILÈ YORÙBÁ: SÍŞE ÀGBÉYÈWÒ ÌWÉ ERÉ-ONÍTÀN ỌPÉYEMÍ ÌGBÈYÌNÁDÙN TÍ LAYỌ ÒGÚNLỌLÁ KỌ

Christiana Táíwò BABÁTÚNDÉ

christy4babs22@gmail.com

DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.20776595>

Àşamọ

Ipa tí àwùjọ ní kó lórí ọmọ kò ẹ é fowó rọ sẹyin rárá. Ọnà méjì sì ní ipa tí a n wí yìí lẹ jẹ. Ó le jẹ ipa rere tàbí ipa burúkú. Ìwà àwọn èniyàn sì ní yóò sọ irú ipa tí àwùjọ yóò kó lórí ọmọ. Èróngbà isẹ yìí ní láti wo ipa tí àwùjọ kó lórí ọmọ bí ó ti farahàn nínú ìwé eré onítàn *Ọpéyemí Ìgbèyìnádùn*. Nínú isẹ yìí, a ó ẹ àlàyé lórí àwùjọ ọmọniyàn, a ó ẹ àgbéyèwò ìgbàgbọ Yorùbá nípa ọmọ àti pàtàkì ọmọ lánwùjọ Yorùbá. Tíòrì soşíolójì lítírésò ní a gbé isẹ yìí kà. A pinnu láti lo tíòrì náà nítorí pé kókó-òrò tí à n sòrò lẹ lórí jẹ mó àwùjọ. Àbájádé isẹ yìí fihàn pé ipa tí àwùjọ kó lórí ọmọ ẹ pàtàkì nítorí pé inú àwùjọ ní ọmọ wà. Ìdí nìyí tí gbogbo èniyàn ẹ gbódò jẹ àwòkòşẹ rere fún ọmọ kí gbogbo èniyàn inú àwùjọ sì pawópò láti tò ọmọ, kí ojò ọlẹ ọmọ àti àwùjọ lẹ dára. Isẹ yìí gúnlẹ pé ìwé eré onítàn *Ọpéyemí Ìgbèyìnádùn* tí a ẹ àmúlò ẹ rẹgí pèlú kókó-òrò tí a gbé yèwò nínú isẹ yìí.

Kókó Ọrọ: Ipa, Àwùjọ, Ọmọ, Ilẹ Yorùbá, Ìwé Ìtàn-Àròşọ

1. Ifáára

Lítírésò ní awòjìjì ayé, oun ní dínjí tí a fi máa n mó àwùjọ kan. Lítírésò ní ìbáşepò pèkípèkí pèlú àwùjọ tò ní. Ọkẹ àimoye oríkì ní àwọn onímò tí fún lítírésò, lára àwọn onímò tò fún lítírésò ní oríkì ní Ilésanmí (1987) gégé bí a ti ri kà nínú Ìşòlá (1992, o.i. 103) sọ pé:

Lítírésò ní ilànà tí à n gbà sọ fún ayé gbó ohun tò jẹ ní lókàn nípa àyíkà ẹnì tí a gbé kalẹ lònà tààrà tàbí lònà àlùmòkóróyín lópò ìgbà şùgbón tí àşàyan ọrò ìjìnlẹ pèlú ohun tí a n sọ máa n şàbà jẹ ẹnì tò ẹ àgbékalẹ lógún.

Ohun tí èyí tùmò sí ní pé fifi èrò ọkàn ẹnì hàn fún ayé gbó nípa ìrírí ẹnì lánwùjọ, ihùwàşì àwọn èniyàn lánwùjọ, ihà tí àwọn èniyàn àwùjọ kọ sí nnkan tí ó sì jẹ pé gbogbo èyí ní lítírésò n şàfihàn rẹ.

Ògúnşínà (1987, o.i. 19) náà kí lítírésò bá yìí pé: “The study of man and his environment within a creative move”. Ohun tí ó sọ ní pé: “Lítírésò jẹ èkó nípa ọmọniyàn àti àwùjọ ní ọnà àtinúdà. Tí a bá fẹ mó nípa èyà kan àti àşà wọn, lítírésò a máa rannilówó púpò láti mó èyí tí yóò sì fún ní ní ọye nípa àwọn èyà bẹẹ.

Ọnà méjì gbòògì ní a lẹ pín lítírésò sí, àwọn ní lítírésò alohùn àti lítírésò àpilẹkọ. Lóòótó ní lítírésò Yorùbá pín sí méjì gbòrò şùgbón oríşìi mètá tí a lẹ pín sí ní ọrò geere tàbí ìtàn àròşọ, ewi àti eré onítàn. Àwọn èka mètètèta tí a tóka sí yìí ní a lẹ bá pàdẹ nínú lítírésò alohùn tàbí àpilẹkọ. Nínú isẹ yìí, eré-onítàn tí ó jẹ ọkan lára lítírésò àpilẹkọ ní ó jẹ wá lógún nípa wíwo ipa àwùjọ lórí ọmọ nípa síşẹ àgbéyèwò ìwé eré-onítàn *Ọpéyemí Ìgbèyìnádùn* tí Layọ Ògúnlọlá kọ.

Ipa tí àwùjọ́ n kó lórí ọmọ kò ẹ́ é fọwọ́ rọ sẹ́yìn rára nítorí inú àwùjọ́ la bí ọmọ sí, ibẹ̀ ló dàgbà sí, gbogbo igbésí ayé ọmọ inú àwùjọ́ ló ti n ló ó. Ọlá àbàtà lodò fi n sà, bí kò bá sí àbàtà odò kò le sà ẹ̀yí ní pé bí kò bá sí àwọn èniyàn inú àwùjọ́, àwùjọ́ kò le tẹ̀ síwájú. Kòsemàńńí ni àwọn èniyàn inú àwùjọ́ nítorí àwọn èniyàn inú àwùjọ́ ló jẹ́ kí àwùjọ́ wà ẹ̀yí tí ọmọ náà sì jẹ́ pàtàkì nínú àwùjọ́ nítorí ipò pàtàkì ní ọmọ dimú tàbí wà lówùjọ́ Yorùbá.

Àwọn èniyàn inú àwùjọ́ tí à n sọ yíi ní orísirísi iwà lówó, Yorùbá bọ wọn ní iwà lèsó èniyàn, iwà sì lẹwà ọmọ ẹ̀dá, iwà ẹni la fi n dání mọ nítorí pé ẹ́ẹ́fín ni iwà. Lára iwà tí à n sọ yíi ní iwà ọmọ́lúàbí tàbí iwà rere bíi itẹ́ríba, suúrù, ifẹ́, itẹ́lórùn, ibọ̀wọ́fágba, iranraenilówó, gbígbájú mọ isẹ́ ẹni, síse ojúse ẹni, pípa òfin mọ àti bẹ́ẹ̀ bẹ́ẹ̀ lọ. A tún rí iwà burúkú, ẹ̀yí ní àwọn iwà tí àwùjọ́ Yorùbá korò ojú sí púpọ̀. Lára àwọn irú iwà bẹ́ẹ̀ ni olẹ́ jìjà, àgbèrè síse, irọ́ pípa, ọ̀tẹ́ dídì, imẹ́lẹ́, igbéraga, àinítẹ́lórùn, jàndùkú síse, ilẹ́ dídà, àibọ̀wọ́ fágba, ipàniyàn, èké síse àti bẹ́ẹ̀ bẹ́ẹ̀ lọ, ẹ̀yí tí ó sì jẹ́ pé gbogbo àwọn iwà wònyíi ní àwọn ọmọ n wò gégé bí àwókòse nínú àwùjọ́.

1.1. Èrèdì Isẹ́ Iwádìí

Gégé bí ati mọ pé inú àwùjọ́ ní ònkòwé tó kọ iwé rẹ̀ ti wá, irírí rẹ̀ nípa àwùjọ́ ló fi kọ́ ó, èdè àwùjọ́ ló ló, ibi isẹ́lẹ́ rẹ̀ inú àwùjọ́ ló ti mú un, gbogbo ẹ̀yí ló máa ràn wá lówó nínú isẹ́ yíi. Èróngbà isẹ́ yíi ní láti wo ipa tí àwùjọ́ kó lórí ọmọ, bóyá ipa rere ní àbí ipa burúkú. Èrèdì isẹ́ yíi ní láti wá ojútúú sí ipa burúkú tí àwùjọ́ n kó lórí ọmọ. Lára iwúlò isẹ́ yíi ní láti la ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ èniyàn lóyẹ̀ sí àwọn nnkan tí wọn ò kàkún tí ó sì n ẹ́ àkóbá fún ọmọ lówùjọ́.

2. Tíòrì Ìsàmúlò: Tíòrì Soṣiòlójì Lítirésò

Adéyemí (2006, o.i. 1-8) fi tíòrì wé abẹ́fẹ́lẹ́ imọ́ tí a fi n la ifun àti ẹ̀dò onírúurú isẹ́ aláwòmọ́ lítirésò. Ó sọ síwájú pé nínú imọ́ sáyẹ̀nsi ni tíòrì yíi kókó jẹyọ́ àti pé isẹ́ iwádìí tí kò bá gùn lé tíòrì kan pátó nínú isẹ́ iwádìí sáyẹ̀nsi jẹ́ òfúùtùfẹ́tẹ́, kí í ẹ́ nínú isẹ́ iwádìí sáyẹ̀nsi nikan ni a ti n ẹ́ àmúlò tíòrì, a máa n sàmúlò rẹ̀ nínú ẹ̀ka-ẹ̀kọ́ miíràn. Ọ̀rọ́ tí a pé ní soṣiòlójì lítirésò jẹ́ ọ̀rọ́ tí onímọ́ èrò jìjnlẹ́ kan tí à n pé ní Taine, ọmọ orílẹ̀-èdè Faransé rọ́ fúnrarẹ̀. Ètẹ́ láti sọ isẹ́-ọ̀nà dàbí tí imọ́ sáyẹ̀nsi ló fa isẹ́dà soṣiòlójì lítirésò (Adéyemí, 2006, o.i. 29).

Gégé bí orúkọ rẹ̀ abala ẹ̀kọ́ méjì papọ̀, iyen ni soṣiòlójì àti lítirésò. Soṣiòlójì jẹ́ mọ́ gbogbo isẹ́lẹ́ tó bá jẹ́ mọ́ ọmọ́niyàn àti ibásepọ́ láààrin wọn. Irírí àwọn èniyàn lówùjọ́ èniyàn àti iranmọ́ tí irú irírí àti àjọsepọ́ bẹ́ẹ̀ le fàbá ẹ̀dà. Ajólórí soṣiòlójì ni èyàn, àwùjọ́ àti ibágbépọ́ wọn àti ipa tí irú ibágbépọ́ bẹ́ẹ̀ ní lórí àwùjọ́ (Adéyemí, 2006, o.i. 29).

Iwé atúmọ́ èdè Oxford Advanced Learner's Dictionary ki soṣiòlójì báyií: “The scientific study of the nature and development of society and social behaviour”. Ẹ̀yí ní pé: “Soṣiòlójì jẹ́ imọ́ sáyẹ̀nsi nípa ayé àti idàgbàsókè àti ilọ́síwájú àwùjọ́ àti ihùwàsí àwùjọ́”. Caudwell (1977, o.i. 15) nínú Adéyemí (2006, o.i. 29) pé soṣiòlójì ní: “The study of human relation in a general form is sociology”. Ohun tí Caudwell sọ ní pé: “Imọ́ ibàra-ẹni-ẹ́-pọ́ lónírúurú ọ̀nà ni soṣiòlójì”. Ohun tí ẹ̀yí tùmọ́ sí ní pé imọ́ ibásepọ́ nípa àwọn èniyàn lówùjọ́ kan ni soṣiòlójì.

Síwájú sí i, ohun tí ó jẹ́ mọ́ èniyàn àti àwùjọ́ rẹ̀ ni lítirésò dálẹ́. Ògúnṣínà (1987, o.i. 30) ki lítirésò pé: “The study of man and his environment within a creative mode”. Ẹ̀yí ní pé lítirésò ni imọ́ nípa ọmọ́niyàn àti àwùjọ́ rẹ̀ ní ọ̀nà àtinúdà. Pẹ̀lú oríki tí àwọn onímọ́ fún lítirésò àti soṣiòlójì, a ó ri pé ohun tí ó jẹ́ àwọn méjèèjì lógún ni àwùjọ́ àti ọmọ́niyàn. Ẹ̀yí ní Adéyemí (2006, o.i. 30) sọ pé: “Lítirésò àti soṣiòlójì kí í ẹ́ ajòjì ara wọn, ọmọ iyá niwọn idí ni pé àwùjọ́ ni ajólórí ohun tí wọn

fúnka mó”. Ohun tí Adéyemí sọ níbí ni pé àwùjọ ní ọ̀pọ̀ tí ó gbé soṣiòlójì àti lítirésò dúró. Adéyemí tún tè ẹ̀wájú nígbà tó kí soṣiòlójì bá yí: “Soṣiòlójì lítirésò ni ẹ̀kọ̀ nípa ìbásepọ̀ tó wà láàrin lítirésò àti àwùjọ”.

Ohun tí Adéyemí tún sọ níbí ni pé lítirésò kò kàn le dáwà láisi àwùjọ àti pé lítirésò ń sọ̀rọ̀ nípa àwùjọ tí ó ni ín. Ọ̀nà m̀eta ni àwọn onímò lámèyító máa ń lò láti Ẹ̀múlò tí ọ̀rì yí. Ọ̀nà àkókó ni láti fi tí ọ̀rì soṣiòlójì ẹ̀ itúpalẹ̀ iṣẹ̀ lítirésò tí ó rọ̀ àwọn onísẹ̀ lámèyító láti dojúko itúpalẹ̀ igbẹ́jádẹ̀ iṣẹ̀-ọ̀nà kan èyí tí wọn pè ní “títà rírà àti ilò rẹ̀”. Èni tí ó jẹ̀ agbàterù ilàna yí ni Escarpit (1968). Ọ̀nà kejì ni tí ọ̀rì soṣiòlójì tí ó tẹ̀lẹ̀ èrò Karl Marx. Èyí ń tako ètò ọ̀rọ̀-ajé aláḍánlá tí ó sì ń pè fún ijìjagbara tòkùnrin tòbìnrin kúrò nínú àjàgà àwọn amúnisin. Ọ̀nà kẹ́ta tí àwọn onímò soṣiòlójì máa ń lò láti ẹ̀ atúpalẹ̀ lítirésò ni èyí tó rí lítirésò gégé bí i èyí tí ó ń ẹ̀ àwòjìjì ayé. Ídì nìyí tí wọn fi pe orúkọ rẹ̀ ní “Mirror Image Approach”, èyí sì ni a Ẹ̀múlò rẹ̀ nínú iṣẹ̀ yí láti ẹ̀ itúpalẹ̀ iwé eré-onítàn *Opéyemí Igbèyìnádùn*.

Ọ̀kan lára àwọn agbàterù ilàna yí ni Lous de Bonald (1754-1800). Ọ̀un ni èni àkókó tó fẹ̀ṣẹ̀ rẹ̀ m̀lẹ̀ pé a le mò nípa ìran kan dáadàa bí a bá farabalẹ̀ ka lítirésò irú ìran tàbí orílẹ̀-èdè bẹ̀. Wọn rí lítirésò gégé bí aṣàwòta àwùjọ pàápàá lórí ohun tó jẹ̀ mò ètò àwùjọ.

Adéyemí (2006, o.i.35) jẹ̀ kí á mò pé àwọn agbàterù ilàna yí rí iṣẹ̀-ọ̀nà aláwòmò lítirésò gégé bí èyí tí ń ẹ̀ àfihàn àwùjọ. Lilo tí ọ̀rì soṣiòlójì láti ẹ̀ itúpalẹ̀ iṣẹ̀ lítirésò ni Bonald sọ ànfààní tó wà níbẹ̀, a rí èyí nínú àpilẹ̀ko Bámidélé (2006, o.i. 16) tó sọ̀ pé: “Through a careful reading of any nations literature, one could tell what his people had been”. Èyí ni pé: “Nípasẹ̀ fífi ara balẹ̀ ka iwé lítirésò àwùjọ kan, èniyàn le mò nípa igbẹ̀ ayé àwọn èniyàn nàa”.

Ohun tí Bonald ń sọ̀ ni pé tí èniyàn bá fi ara balẹ̀ ka tàbí ẹ̀ itúpalẹ̀ iwé lítirésò kan, yóò ranní lówó láti mò nípa igbẹ̀ ayé, àṣà, iṣẹ̀ àwọn èniyàn àwùjọ nàa. Tí ọ̀rì soṣiòlójì lítirésò yóò ràn wá lówó nínú iṣẹ̀ yí láti mò bí ọ̀nkòwé ẹ̀ ẹ̀ àfihàn àwùjọ tí ó sì fi ipa tí àwùjọ ń kó lórí ọ̀mọ̀ hàn nínú iwé *Opéyemí Igbèyìnádùn*.

Ní àfikún, Bámidélé (2000) nínú Ọ̀pẹ̀fẹ̀yítimí (2014, o.i. 150) rí tí ọ̀rì soṣiòlójì gégé bí aṣàfihàn àṣà, iṣẹ̀ àti ihuwàsi àwọn èniyàn nínú àwùjọ. Ó Ẹ̀làyé síwájú sí i pé tí ọ̀rì wá láti fi tú ihun afò lítirésò palẹ̀ bákan nàa ló sì gbòdò lè tan imòlẹ̀ tí lítirésò nàa jẹ̀ ẹ̀so fún. Bí a bá sì ń sọ̀rọ̀ àwùjọ, àwọn èniyàn, àyíkà àti àṣà ẹ̀ pàtàkì.

Àmúyẹ̀ tí ọ̀rì yí ni pé ó ń ẹ̀ àfihàn ihuwàsi àwọn èniyàn, àṣà, iṣẹ̀ àti àwọn ohun tó yẹ̀ láti yí padà ní àwùjọ. Ara àwọn àṣà àwùjọ Yorùbá èyí tí wọn kò fí ọ̀wọ̀ yẹ̀pẹ̀rẹ̀ mú ni ẹ̀kọ̀-ilẹ̀ wà, idí nìyí tí a fi yan tí ọ̀rì soṣiòlójì lítirésò láàyò nínú iṣẹ̀ yí.

3. Igbàgbọ̀ àti Pàtàkì ọ̀mọ̀ lówùjọ Yorùbá

Káàkiri agbáyé ni ọ̀mọ̀ bíbí ti ẹ̀ pàtàkì, gbogbo ẹ̀sin lágbàáyé ni ó sì faramó ọ̀mọ̀ bíbí. Nínú Bíbélì, iwé mímọ̀ ọ̀mọ̀lẹ́yìn Jésù, a rí pé Ọ̀lórún faramó ọ̀mọ̀ bíbí àti pé ó jẹ̀ àṣẹ̀ láti ọ̀dọ̀ Ọ̀lórún wá. A rí èyí ní Jẹ̀nẹ̀sìsì orí kìnínínì ẹ̀ṣẹ̀ kejìdínlógún, ó ní: “Ọ̀lórún sì búkún fún wọn, Ọ̀lórún sì wí pé ẹ̀ máa bí sí i kí ẹ̀ sì máa rẹ̀ sí”. A rí pé èyí jẹ̀ àṣẹ̀ àti ọ̀fin láti ọ̀dọ̀ Ọ̀lórún sí gbogbo ọ̀mọ̀niyàn tí a sì gbòdò pamọ̀.

Akínbóla (2007) kí ọ̀mọ̀ bá yí pé:

Children have been described as man's most valuable natural resource, without who the human race will be extinct on the death of the last adult to die.

Èyí ní pé:

Ọmọ jẹ ohun iyebiye fún ọmọniyàn tí kò ní ẹdà, nínú èyí tó jẹ pé tí kò bá sí ọmọ, àwùjọ ọmọniyàn yóò parun nígbà tí gbogbo àgbàlagbà ibẹ bá ti kú tán.

Ohun tí Akínbóla sọ ní pé ọmọ jẹ ohun pàtàkì, ohun ijojú, aláìlẹdà nínú èyí tí ó jẹ pé tí kò bá sí ọmọ àwùjọ ọmọniyàn yóò parun nígbà tí àwọn àgbàlagbà ibẹ bá ti kú tán. Ó sì ẹ pàtàkì fún àwùjọ ọmọniyàn.

Ìwé atúmò Black's Law pe Ọmọ ní: "Progeny" offspring of parentage unborn or recently born human being". Èyí tùmò sí pé: "Ọmọ" èrè igbéyàwó. Tí ó wà nínú oyún tí a ò ti bí tàbí èyí tí a ẹ̀sẹ̀ bí. Ohun tí èyí tùmò sí ní pé ọmọ jẹ èrè igbéyàwó, òun ni idùnnú igbéyàwó tí ó mú kí ibágbépò ọkọ àti iyàwó gún régé. Ní kété tí Ọkùnrin àti Obìnrin bá ti fẹ ara wọn ni àwọn èniyàn yóò ti máa retí ọmọ, gégé bí nnkan tí Odù Ifá kan sọ nínú Ọyèkú-méjì ẹsẹ ẹkẹrin pé:

Ó yè pẹẹ

Ó bọ pórọ

Adiá fún oyèlẹokòkò

Tí wọn n pè ladiẹ,

Tí n bímọọ rẹ láìgbèbí

Ewé ọlọyèrẹ kii jẹ orúko

Miiran a fi ayúnrẹ.

Yíyè ní í ẹ tabọ

Èbò ní í ẹ takọ.

Yèdí pẹẹ o wàá bọ,

Ọmọ tuntun lèrè àyèbò

Àyèbò a dọmọ

B'ọkan ò yè

Ọkan ò leè rí bí,

Ládùnládùn n l'áá bálé oyun. (Abimbóla 2013, o.i 12).

Ẹsẹ Ifá yìí n sọ fún wa wí pé ọmọ bíbí ni èrè ibásepò ọkọ àti aya. Bẹẹ sì ni bí ọkọ àti aya kò bá súnmọ ara wọn, wọn kò le rí ọmọ bí. Èyí ní pé kí ọmọ tó le wà nínú ẹbí kan ọkọ àti aya gbódò ní ibásepò tí ó sì jẹ pé ohun tí wọn ẹ ní ikòkò ní gbangba ni èsì rẹ yóò jáde nítorí pé ọmọ bíbí kì í ẹ oore tí èniyàn le fowó bọ mólẹ.

Oríṣiríṣi ịṣòro ló máa n dojú kọ idílẹ̀ tí kò bá rí ọmọ bí, tí oríṣiríṣi ẹgbin a sì máa ta bá wọn, nípa èyí irú lókọ láya bẹẹ a máa wá gbogbo ọ̀nà láti rí ọmọ bí bóyá nípa gbígbàdúra, tító àwọn onísẹ̀gùn ọ̀yìnbo àti ibílẹ̀ lẹ, jìjẹ àsẹ̀jẹ àti bẹẹ bẹẹ lẹ.

Ẹsẹ Ifá kan náà fi èyí múlẹ̀ nínú Ọwọ̀nrin-méjì tó sọ pé:

Ìyáà mi sùná

Bàbàà mi sùná

Igbíó ni wọn fi ísùná ẹrú

Igbíó ni wọn fi í sùná ìwọ̀fà

Igbíó ni wọn fi í sùná ọmọ tuntun jòjòlò

Adiá fún yẹbẹ

Yẹbẹ n sunkún aláiríbí
Yẹbẹ n gbààwẹ àirípòn
Yẹbẹ n fowò osùn nùgiri gbígbe ...

Yẹbẹ nínú ẹsẹ Ifá yíi dúró gégé bí àpẹrẹ fún àwọn obìnrin tó yàgàn. Ẹsẹ Ifá yíi sọ nípa ìnira àti ipòruru ọkàn tí wọn máa n ní, ó sì tún wá tọka sí àwọn ìgbésẹ̀ akíkanjú tí irú àwọn obìnrin bèẹ̀ máa n gbé láti yanjú ìṣòro àìrómọ́bí wọn. Jíjẹ òbí máa n jẹ̀ ohun idúnnú fún ọ̀tọ̀taya. Ní ilẹ̀ adúláwò sì ré ọmọ bíbí ẹ̀ pàtàkì fún idílẹ̀ kan nítòrí idílẹ̀ tí ó bá n kojú ìṣòro àìrómọ́bí á tún máa kojú ìṣòro láti ọ̀dọ̀ àwọn mọ̀lẹ́bí pàápàá jùlọ̀ mọ̀lẹ́bí ọ̀kọ̀ sí iyàwó, tí wọn sì le lé irú iyàwó bèẹ̀ lọ.

Mbiti (1967, o.i. 110) náà sọrọ̀ lórí bí ọmọ bíbí ẹ̀ pọ̀n dandan fún iyàwó ilẹ̀, ó ní:

In some African societies, marriage is not fully recognised or consummated until the wife has given birth. First pregnancy becomes, therefore, the final seal of marriage, the sign of complete integration of the woman into her husband's family and kinship circle.

Ní àwùjọ̀ aláwò̀dúdù kòòkan, ìgbéyàwó kì í fí bèẹ̀ jẹ̀ itẹ̀wọ̀gbà à fí ìgbà tí iyàwó bá bímọ̀. Àkókó ni oyún tí ó jẹ̀ ohun àsekágbá fún ètò ìgbéyàwó, ó jẹ̀ àmù fún itẹ̀wọ̀gbà iyàwó sí inú ẹbí ọ̀kọ̀ rẹ̀ àti àwọn idílẹ̀ lápapọ̀.

Ohun tí Mbiti n sọ níbí ni pé ní ilẹ̀ adúláwò, ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ìgbéyàwó ni kì í tí fí bèẹ̀ fí ẹ̀sẹ̀ múlẹ̀ tàbí di mímọ̀ àfí ìgbà tí ọmọ̀ bá wọ̀, èyí jẹ̀ kí á mọ̀ pàtàkì ọmọ̀ láwùjọ̀ ọ̀mọ̀niyàn.

Onuzulike (2007) sọ pé: “A child is a person who is strictly under the protection and care of someone who may be the parents or guardian”. Ohun tí èyí tùmọ̀ sí ni pé: “Ọmọ̀ ni èniyàn tí ó wà lábẹ̀ ààbò àti itọ́jú ẹ̀nikan tí a le pè ní òbí tàbí aláamòjútó”. Ohun tí èyí tùmọ̀ sí ni pé ọmọ̀ ni ẹ̀ni tí ó wà lábẹ̀ itọ́jú tàbí iké ẹ̀nikan tí a le pè ní òbí tàbí aláamòjútó. Okwara (1995) sọ báyii nípa ọmọ̀ pé: “A child is a valuable gift from God and that, to rear a child is a service to God and humanity”. (Ọmọ̀ jẹ̀ ẹ̀bùn tó jójú láti ọ̀dọ̀ Ọ̀lórún, títọ̀ ọmọ̀ sì jẹ̀ یشه̀ isin sí Ọ̀lórún àti ọmọ̀ sì jẹ̀ یشه̀ isin sí Ọ̀lórún àti ọ̀mọ̀niyàn).

Èyí ni pé ọmọ̀ jẹ̀ ẹ̀bùn láti ọ̀dọ̀ Ọ̀lórún tí ó sì gba ọ̀gbọ̀n Ọ̀lórún láti ẹ̀ itọ́jú rẹ̀. Títọ̀ ọmọ̀ jẹ̀ یشه̀ isin sí Ọ̀lórún àti ọ̀mọ̀niyàn. Ọmọ̀ ní ẹ̀tọ̀ sí itọ́jú àti àbò láti ọ̀dọ̀ àwùjọ̀, bákan náà ni ó ní ẹ̀tọ̀ sí ẹ̀kọ̀ ilẹ̀, ẹ̀kọ̀ iwé àti ẹ̀kọ̀ nípa àwùjọ̀ rẹ̀. Bíbélì náà fí èyí múlẹ̀ nínú iwé Ọ̀wẹ̀ orí kejilélógún ẹ̀sẹ̀ kẹfà pé “Tó ọmọ̀ rẹ̀ ní ọ̀nà tí ó tọ̀ tí ó bá sì dàgbà tán kò ní yà kúrò níbẹ̀.” Itọ́jú tí a fún ọmọ̀ láti jẹ̀ kí ó dàgbà láàrin ẹbí àti àwùjọ̀ ni yòò fún un ní ayọ̀, ifẹ̀, idúnnú, àbò, dídàgbà nínú ara àti nínú ọ̀pọ̀lọ̀. Lára itọ́jú tí ọmọ̀ n rí gbà láwùjọ̀ ni àwọn ọ̀fin tí àwọn aláṣẹ̀ gbé kalẹ̀ fún àwọn èniyàn inú àwùjọ̀ láti tẹ̀lé fún itọ́jú ọmọ̀.

Adéyemí (2007) ẹ̀ àlákálẹ̀ ọ̀fin tí “The General Assembly of the United Nations” gbé jáde ní November 20, 1989 tó lọ báyii:

1. Every child has the right to life and be allowed to survive.
2. Every child is entitled to a name, family and nationality.
3. Every child is free to belong to any association or assembly according to law.
4. Every child has the right to express opinions and freely communicate them on any issues subjected to restriction under the law.
5. Every child is entitled to protection from any act that interferes with his or her privacy, honour and reputation.

6. Every child is entitled to adequate rest, recreation (leisure and play) according to his age and culture.
7. Every child (male or female) is entitled to receive compulsory basic education and equal opportunity for higher education depending on individual ability.
8. Every child is entitled to good health, protection from illness, proper medical attention for survival, personal growth and development.
9. Every child must be protected from indecent and inhuman treatment through sexual exploitation, drug abuse, child labour, torture, maltreatment and neglect.
10. No child should suffer any discrimination irrespective of origin, birth, colour, sex, language, religion, political and social beliefs, status or disability.

Èyí ní pé:

1. Gbogbo ọmọ ló ní ẹ̀tọ̀ àti wà láyé.
2. Gbogbo ọmọ ló ní ẹ̀tọ̀ àti ní orúkọ ẹbí àti orílẹ̀-èdè.
3. Gbogbo ọmọ ló ní ẹ̀tọ̀ láti darapọ̀ mọ ẹgbé tó bá wù ú lábé òfin.
4. Gbogbo ọmọ ló ní ẹ̀tọ̀ àti fi èrò ọkàn rẹ hàn lábé òfin.
5. Gbogbo ọmọ ló ní ànfààní sí ààbò láti ọwọ̀ ohun tí ó bá le ẹ̀ jàmbá fún-un.
6. Gbogbo ọmọ ló ní ẹ̀tọ̀ sí isinmi, eré sísẹ̀ ní ibámu pẹ̀lú ojọ̀ orí àti àṣà rẹ̀.
7. Gbogbo ọmọ (ọkùnrin tàbí obìnrin) ló ní ẹ̀tọ̀ sí ẹ̀kọ̀ iwé tí tí dé ipele ẹ̀kọ̀ gíga ní ibámu pẹ̀lú agbára oníkálùkù.
8. Gbogbo ọmọ ló ní ẹ̀tọ̀ sí àlàáfíà tó péye, àbò lówọ̀ àisàn, itọ́jú tó péye fún igbé ayé, idàgbàsókè àti ilọ́síwájú.
9. Gbogbo ọmọ ní a gbòdò dáàbò bọ̀ lówọ̀ àwọn iwà búburú bí i ifipábánilòpò, oògùn olóró, ifomọ̀ soṣà, ifiyàjẹni àti idágúnlá sí ẹ̀ni.
10. Ọmọ kankan kò gbòdò jẹ̀ iyàsótò bóyá nítòrí ibi tó ti wá, àwọ̀, bóyá ó jẹ̀ akọ̀ tàbí abo, ibi tí a ti bí i, èdè, ẹ̀sìn, iṣẹ̀lú, igbàgbọ̀, ipò tàbí àìlera rẹ̀.

Tí a bá wo itumọ̀ tí gbogbo àwọn onímọ̀ ti fún ọmọ̀, a ó ri pé nínú isọrí isèdà èyí tí a mọ̀ sí èniyàn ọmọ̀ kì í ẹ̀ ohun àfijọ̀ èniyàn tí ó kéré nípa ibálòpò nikan. Bí kò ẹ̀ pé ọmọ̀ ní àkójopò àfarajo, àfọgbónjọ̀, àti àfiwájọ̀ èdà èniyàn. Nínú gbogbo rẹ̀ àfarajo ọmọ̀ jẹ̀ idánilójú itèsíwájú isèdà èniyàn èyí ló ní ibámu pẹ̀lú ọ̀rọ̀ ijinlẹ̀ kan tó sọ pé “ọmọ̀ ní bàbá èniyàn” (child is the father of man).

Àgbàlagbà nàà ti jẹ̀ ọmọ̀dé rí èyí ló mú kí isèdà ọmọ̀niyàn máa tẹ̀ síwájú. Ọmọ̀ jẹ̀ ẹ̀ni tí a gbòdò máa kẹ̀ lójú, kẹ̀ nímú tí a sì gbòdò máa pèsè ohun tí ó bá nílò fún un ní gbogbo igbà. Nínú èrò àti igbàgbọ̀ Yorùbá nípa ire ilé ayé, ire mẹ̀ta ló ẹ̀ pàtàkì jùlọ̀ gégé bí a ti ríi nínú Abimbólá (2013), àkókò ní ire owó, ire ọmọ̀ àti ire àikú tàbí àlàáfíà. Ẹ̀sẹ̀ Ifá kan nàà jẹ̀rì sí èyí, ó ní:

Ire mẹ̀ta l'áwá n wá
 Áwá n wówó o,
 Áwá n wọmọ̀
 Áwá n wá àtubòtán ayé.

Abimbólá tún wá tẹ̀ síwájú nígbà tó sọ pé ire ọmọ̀ ẹ̀ pàtàkì nínú àwọn ire mètẹ̀tẹ̀ta yìí, ó wá fi ẹ̀sẹ̀ Ifá kan gbe èrò rẹ̀ ó ní:

Ọ̀tọ̀ọ̀rọ̀rọ̀, babaláwo olówó ló dífá f'ólówó
 Ọ̀tọ̀ọ̀rọ̀rọ̀, babaláwo ọ̀lọ̀rọ̀ l'ó dífá f'ọ̀lọ̀rọ̀
 K'á jẹ̀wà tán k'á gbọ̀n'wọ̀ rẹ̀ nù àwo poro poro
 Babaláwo ọ̀lómọ̀ ló dífá f'ọ̀lómọ̀

Èrò òkun

Èrò ọ̀sà

Ta ni ò mò pé ipa ọ̀lòmọ̀ ò níí parun.(Abimbólá 2013, o.i. 48)

Ohun tí Ifá ń wí nínú ẹ̀sẹ̀ Ifá yìí ni wí pé irántí ẹ̀ni tí ó fí ọ̀mọ̀ sílẹ̀ ayé yòò máa wá títí ayé ni. Iṣẹ̀ tí ó dáwọ̀ lé tàbí ohun tí ó dúró fún ó máa gòkè sí i ni níwọ̀n ìgbà tí ó bá tì fí ọ̀mọ̀ rere sílẹ̀ láyẹ̀. Àwọ̀n tí ó máa ń pòkú a máa sọ pé:

Òkú olówó

Oṣù méje

Òkú ọ̀lórò

Oṣù mēfà

Òkú onímòjèsín

Ó wáa d'ọ̀sù tá ò mọ̀ye

Adéyemí (2013) náà tún jẹ́ kí ó yé wá pé ẹ̀bí tó ní ire owó àti ire àìkú báálẹ̀ ọ̀rọ̀ láìsí ọ̀mọ̀ ni Yorùbá ka irú ẹ̀bí bẹ̀ẹ̀ sí ẹ̀bí tó kùna. Pàtàkì ọ̀mọ̀ nínú ẹ̀bí Yorùbá farahan nínú àwọ̀n ipèdè yìí:

Ọ̀mọ̀ ni èrè ayé

Ọ̀mọ̀ ni ìgbẹ̀yìn ọ̀là

Ọ̀mọ̀ lará, ọ̀mọ̀ lẹ̀yẹ

Ọ̀mọ̀ niyùn ọ̀mọ̀ nide

Bí a lógún ẹ̀rú, bí a lógbòn ìwọ̀fà ọ̀mọ̀ ẹ̀ni lèrè ẹ̀ni.

Látí ara àwọ̀n ọ̀we wọ̀nyí, èniyàn máa rí pàtàkì ọ̀mọ̀ nínú ẹ̀bí tàbí láwùjọ̀ Yorùbá. À mọ̀ ohun tí ó ẹ̀ pàtàkì jùlọ̀ ni kí á ní ọ̀mọ̀ èyí tí yòò jẹ́ àwòrán ẹ̀ni tí yòò gbé àṣà àti iṣẹ̀sẹ̀ ẹ̀bí àti idílẹ̀ tí a tì bí i lárugẹ̀ látí iran kan sí òmíràn. Ní èrò Yorùbá, ìgbẹ̀yàwó tí kò sí ọ̀mọ̀ jẹ́ èyí tó forí sánpon, tí ó sì jẹ́ ifàkókò sòfò. Yorùbá gbàgbọ̀ pé ẹ̀ni tí ó wá sí ayé tí kò bímọ̀ kò yẹ ní ẹ̀ni tí ń wá sáyé rára. Idí niyí tí Yorùbá fí máa ń pá lówe pé “Èni a bí, tí kò bí èniyàn, olórí arungún ni”. Bákan náà tí àwọ̀n Yorùbá bá ní “O ò níí kú láéláé” ohun tí wọ̀n ń sọ ní pé èniyàn kò ní kú lài bímọ̀ èyí ló mú àwọ̀n Yorùbá máa sọ pé:

(a) Iná kú ó feérú bojú

ògèdè kú ó fọ̀mọ̀ rọ̀pò.

(b) Bí a bá kí tán

ọ̀mọ̀ ẹ̀ni níí wọ̀lé deni

látí fí pàtàkì ọ̀mọ̀ hàn láwùjọ̀ Yorùbá.

Ògúnlọ́lá (2014, o.i. 233) ẹ̀ àkọ̀sílẹ̀ orin tí Ọ̀mọ̀ Ọ̀ba Adékúnlé olórin jùjú kọ̀ nínú àwọ̀ rẹ̀ tó pé ní: “Ọ̀mọ̀ Niyí” (1987) látí fí pàtàkì ọ̀mọ̀ hàn láwùjọ̀ Yorùbá:

Bí wọ̀n bá rí ẹ̀ lóde

Wọ̀n ò ní bèèrè asọ

Wọ̀n ò ní bèèrè owó

Wọ̀n á láya rẹ̀ ń kọ̀?

Wọ̀n á tún lómọ̀ rẹ̀ ń kọ̀?

Ọ̀mọ̀ lèrè ayé wa.

Yorùbá tún gbàgbó pé tí àwọn Ẹ̀kọ̀taya tí kò bímọ́ bá gba ọ̀mọ́ tó, orí ọ̀mọ́ yìí le pèsè ọ̀mọ́ tiwọn fún wọn èyí ló mú kí àwọn Yorùbá máa sọ pé “Orí ọ̀mọ́ níí pe ọ̀mọ́ wáyé”. Yorùbá a tún máa sọ pé: ‘Olómọ kan kúrò ní kí lo bí’ láti jẹ́ kí èniyàn mọ́ pé èyàn le gbéraga lórí ọ̀mọ́ kan lálwùjọ́ ju èni tí kò rí bí rárá lọ.

Ní ilàkàkà àti di olómọ́ tàbí bímọ́ fún àwọn àgàn láti pa ẹ̀nu ẹ̀gàn àwọn èniyàn mọ́ lórí àiròmọ́bí rẹ́ ló mú kí àgàn máa bèèrè fún àbíkú láti ọ̀dọ́ Olódùmarè kí wọn le ba à pé òun náà ẹ́ abiamọ́ rí. Òwè Yorùbá kan fi èyí múlẹ́, ó ní:

Àìbíńmọ́ àgàn ló ń mágàn dábàà àbíkú. Ó ní k’òun tilẹ́ bí i sílẹ́ kó sì kú.

Nínú ẹ̀sẹ́ Ifá “*Ẹ̀jìogbè*”, Odùduwà tó jẹ́ babańlá iran Yorùbá ni itàn sọ pé òun ni èni àkókó tí ó kọ́ toro ọ̀mọ́ lówó àwọn òrìṣà fún iyàwó rẹ́ tori ó ní idádúró ọ̀mọ́ bíbí. Bí ó tilẹ́ jẹ́ pé Odùduwà ni ọ̀lá, ipò àti agbára Ẹ̀gbon gbogbo èyí kò le ra ọ̀mọ́ fún un. Ẹ̀sẹ́ Ifá náà lọ bayi:

Alákẹ̀dun ẹ́ bí iré, ó gungi,
 Àtá ẹ́ fẹ̀rẹ́ mú ilé gùn
 Ìjímèrè ẹ́ bí iré ó d’ijí
 A dífá fòòduà atẹ̀wònrò nífẹ́
 Ó ń sunkún aláiribí
 Ó ń gbàrùwẹ́ aláirípón
 Ó ń fowó osùn nu ògiri gbígbe
 Ó rómọ́ lẹ̀yìn adìe, ó bú pẹ̀rẹ̀sékún
 Èkún ọ̀mọ́ ló ń sun
 Wọn ní kó káalẹ́ ẹ̀bọ́ ní ó ẹ́
 Ìgbà tí ó bí, ó bí ẹ̀gbè
 Ó bí ẹ̀rán
 Ó bí ẹ̀rẹ́ nakotí. (Agboolá, 1989, o.i.8)

Nínú ẹ̀sẹ́ Ifá yìí, Odùduwà rúbọ́ sí àwọn òrìṣà ó sì bí ọ̀pọ̀lọ̀pọ́ ọ̀mọ́. A rí i pé ẹ̀bùn Olódùmarè nìkan ni ó le fún èniyàn lómọ́ àti pé tó jojú jù tí èniyàn lè rígbà lówó Olódùmarè ni ọ̀mọ́. *Ọ̀yẹ̀kú-Méjì* sọ nípa gbajúmọ́ obìnrin kan tí ó ń jẹ́ Àdùkẹ́, èni tí ó gbọ̀dọ́ bẹ́ Ẹ̀lẹ̀dàá rẹ́ kò sì rú ẹ̀bọ́ àti ọ̀pọ̀lọ̀pọ́ ohun èlò láti bímọ́. Ẹ̀sẹ́ Ifá náà sọ bá yí pé:

Ọ̀rúnmilá ló sán wẹ́
 Mì eruku yọ́ tóórótó
 Orí tí ọ̀o bá sunwọn
 Nínú ajeree’de ní í tí wá
 Ọ̀rún tí ọ̀o lo ẹ̀jìgbà ilẹ̀kẹ́
 Nínú ajeree’de níí tí wá
 Bébéè idí tí ọ̀o lo ahá hánrà̀ngúnkàn
 Aṣọ́ ọ̀ba tí í kóná yanranyanran
 Nínú ajeree’de níí tí wá
 A dífá f’Àdùkẹ́
 Tó ń mẹ̀kún sèràhùn ọ̀mọ́
 Rírú ẹ̀bọ́
 Èrù àtùkèsù
 Kèè pé
 Kèè jìnà

Ẹ bá mi ni jẹbútú ọmọ
 Ọmọ wú mi jaṣọ lọ
 Ọmọ wù mi jùlẹkẹ
 Ọmọ wù mi jaṣọ lọ.

(Agboṣalá, 1989, o.i.10)

Pàtākì ọmọ nínú ẹbí tàbí idílẹ̀ Yorùbá àti lǎwùjọ Yorùbá pàápàá ni ibèrẹ̀ ifẹ̀, ikẹ̀ àti iránlówó pèlú èyí tí a fí gba ọmọ wónú ẹbí láti igbà tí a bí i títí ó fí dàgbà. Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé ẹbí Yorùbá fẹ̀ràn ọmọ gégé bí ẹ̀bùn láti ọ̀dọ̀ Olódùmarè, wón gbàgbó pé kí í ẹ̀ se iye ọmọ tí a bí ló ẹ̀ kókó bí kò ẹ̀ pé kí ọmọ jẹ̀ ọmọ gidí, nítorí náà àwọn Yorùbá a máa sọ àwọn ipèdè bí i:

- (a) Kàkà kí n bí ẹgbàà ọ̀bùn, ma bí ọ̀kan soṣo ọ̀gá máa ròhun gbéraga.
- (b) Ọmọ beere ọ̀sì beere.
- (c) Bí a bímọ̀ tó pọ̀ tó erùpẹ̀, ọmọ̀ tó gbọ̀n lo lú ọmọ̀.
- (d) Bí a bímọ̀ tó pọ̀ tó erùpẹ̀, ọmọ̀ tó gbọ̀n lo lú ọmọ̀.
- (e) Ọmọ̀ ọ̀ láyòlẹ̀, ẹnì ọmọ̀ sin ló bímọ̀.

Ní iparí, a ó rí pé igbèyìn ọ̀rọ̀, ẹ̀wà ayé, èrè gbígbé ayé àti àṣekágbá ire tí a kò le rà lójà ni ọmọ̀, tí ó sì máa n mú iyí àti ẹ̀yẹ bá idílẹ̀.

4. Ojúṣe Àwùjọ sí Ọmọ nínú iwé *Opéyemí Igbèyìnádùn*

Gégé bí a ti sọ Ẹ́aájú pé àwùjọ jẹ̀ àkójopọ̀ èniyàn bí i ọ̀bí, ijọba, aláṣe ilé-ẹ̀kọ̀, àwọn aṣiwájú nínú ẹ̀sin àwọn agbófinró àti bèẹ̀ bèẹ̀ lọ. Gbogbo àwọn yí ni ó ẹ̀ ojúṣe wón sí ọmọ nínú iwé eré-onítàn *Opéyemí Igbèyìnádùn*. Gégé bí ọ̀bí nínú iwé *Opéyemí Igbèyìnádùn*, Dúrótolú àti Gbékèlólú tí ó jẹ̀ ọ̀bí Opéyemí nínú iwé yí fún un ní ẹ̀kọ̀ tó yẹ koro. Wón kó ọ̀ ní ẹ̀kọ̀-ilé èyí ló mú kí Opéyemí ní iwà rere, itẹ̀lórùn, sùúrù, itẹ̀ríba, àti bèẹ̀ bèẹ̀ lọ. Yàtò sí ẹ̀kọ̀-ilé tó ẹ̀ kókó fún ọ̀mọ̀bínrín àwọn ọ̀bí Opéyemí tún fún un ní ẹ̀kọ̀-iwé láti ilé-ìwé aláṣe ọ̀bẹ̀rẹ̀ títí dé ipele ilé-ẹ̀kọ̀ gíga Yunifásítì tí ònkòwé ti bèrẹ̀ itàn rẹ̀. Tí èyí sì fún un ní ànfààní láti dántọ̀ lǎwùjọ, àwọn ọ̀bí Opéyemí kò fí pe ọ̀bínrín ni síbẹ̀ wón fún un ní ẹ̀kọ̀-ìwé nítorí wón mọ̀ rírì iwé kíkà fún ọ̀mọ̀bínrín lǎwùjọ.

Pípèsè fún àìní ọmọ̀ náà wà lára ojúṣe ọ̀bí sí ọmọ̀. Ọ̀bí gbódò pèsè gbogbo ohun tí ọmọ̀ bá nílò fún un kí ó lè bá a jẹ̀ aṣojú rere lǎwùjọ. Àwọn ọ̀bí Opéyemí sa gbogbo agbára wón láti pèsè fún àìní ọmọ̀ wón, èyí ló mú kí Opéyemí ní itẹ̀lórùn tí kò sì máa ẹ̀ iranù káàkiri tàbí kí ó gbójú lé ọ̀kúnrín kan. Nígbà tí Gbékè tó jẹ̀ iyá Opéyemí n bá Lékan oníbaàrà rẹ̀ sọ̀rọ̀ nígbà tí iyen n bi i léèrè pé kí lódé tí ó fí n ẹ̀ wàhálà tó bá yẹn. Gbékè ní:

GBÉKÈ: Ọmọ! kí ni a fẹ̀ ẹ̀? A ọ̀ sáà níí jalè bèẹ̀ sì ni a kí i jókòó rí owó. Ọ̀rọ̀ ajé náà ni in. Kí ọmọ̀ tó jẹ̀, kí iyá náà tó sọ̀mọ̀niyàn. Ojú bọ̀rọ̀ kó ni a fí n gba ọmọ̀ lówó èkùrọ̀... (o.i. 15)

Nínú àyọ̀lò òkè yí, iyá Opéyemí n ṣàlàyé idí tí òun fí gbódò ṣiṣe nítorí àti ẹ̀ itójú ọmọ̀ bí ó ti tó àti bí ó ti yẹ. Títọ̀ ọmọ̀ sọ̀nà àti gbígba ọmọ̀ ní imọ̀ràn náà jẹ̀ ara ojúṣe ọ̀bí. Ọ̀bí nílò láti máa ẹ̀ iwádíí lówó ọmọ̀ bí nńkan ẹ̀ n ló pèlú rẹ̀ láti mọ̀ igbésẹ̀ tó n gbé àti irú imọ̀ràn tí wón ó fún un. Bí àpẹ̀rẹ̀ nígbà tí Dúrótolú n bèèrè lówó Opéyemí bí nńkan ẹ̀ n ló pèlú rẹ̀. Ó ní:

DÚRÓTOLÚ: Opéyemí, èwo lèwo bá yíí?

A rí itàkuròsọ̀ tó wáyé láàrin bàbá àti ọmọ̀ lórí ọ̀rọ̀ àìrí iṣe àti àìrí ọ̀kọ̀ fún Opéyemí. Pèlú èsì ohun tí Wólíi Ọ̀báfẹ̀mí sọ̀ fún wón lórí Òkè Tùdè. A sì rí imoran tí bàbá rẹ̀ fún un.

DÚRÓTOLÚ: A kí i fí tipá ni nńkan ọ̀kúnrín tí kò ni.

Jẹ kí á ní sùúrù, Olórùn wa kò gbàgbé ẹnikan. Ilẹ àánú Olúwa kì í su, bẹ̀ẹ̀ sì ní àkòṣílẹ̀ ẹ̀dá kò ní tàsẹ lááláé. Aduro d’Olúwa kò ní pòfo ... (o.i. 34-35)

Nínú àyọ̀lò òkè yí, bàbá Ọpéyẹmí n gbà á nímòràn láti ní sùúrù, kí ó sì gbẹ̀kẹ̀lẹ̀ Olúwa.

Lára ojúṣe òbí náà ni láti bá ọmọ wí tí ó bá sẹ̀ tàbí ṣàṣiṣe. Òbí kò gbódò máa fojú fo àṣiṣe ọmọ ní gbogbo ìgbà, bíbá ọmọ wí ẹ̀ pàtàkì kí ojò ọ̀lẹ̀ ọmọ bẹ̀ẹ̀ le ba à dára. Bí àpẹ̀ẹ̀rẹ̀, nígbà tí Gbẹ̀kẹ̀ n bá Ọpéyẹmí wí lónà ilẹ̀ láti Orí Okè Alátise, ó ní:

GBẸ̀KẸ̀: Ọpẹ̀ níbo ni ó gbà lọ nígbà tí gbogbo ẹ̀niyàn n gbàdúra?
Ìgbà tí wọn pe orí òkè nì
Alátise, ẹ̀ o kò mò pé ọ̀we nì wọn fí pa nì?
Ìtumò rẹ̀ nì pé àyànmọ̀ olúkúlùkù wà ní ọ̀wọ̀ rẹ̀.
Ẹ̀nikọ̀ẹ̀kan nì yóò fí ẹ̀nu araa rẹ̀ kọ̀ mé jẹ̀. Ẹ̀ kí í ẹ̀ pé ọ̀rọ̀ ayéè rẹ̀ ká mi lára ju
ìwọ ... (o.i. 43)

Nígbà tí iyá Ọpéyẹmí kò rí i lẹgbẹ̀ rẹ̀ nínú àdúra ló jẹ̀ kí ó máa bá a wí, latimọ̀ ibi tó lọ, tí kò sì mò pé Wólù ló pé é. Bákan náà nì pé òbí gbódò fí ẹ̀sẹ̀ ọmọ lé ọ̀nà Olórùn, kí wọn jẹ̀ àwòkọ̀sẹ̀ rere fún ọmọ. Àwọn òbí Ọpéyẹmí jẹ̀ ẹ̀lẹ̀sìn ìgbàgbọ̀ wọn sì fí ẹ̀sẹ̀ ọmọ wọn lé e. Èyí ló mú kí iyá Ọpéyẹmí mú un lọ sí orí òkè Alátise fún àdúra. Àti pé gbígba àdúra fún ọmọ jẹ̀ ara ojúṣe òbí gégé bí àwọn òbí Ọpéyẹmí ẹ̀ ẹ̀ fún un (o.i. 52).

Lára ojúṣe òbí sí ọmọ nì níní ifẹ̀ sí ọmọ. Ifẹ̀ tí àwọn òbí Ọpéyẹmí ní sí i nì ó jẹ̀ kí wọn ní sùúrù pẹ̀lú rẹ̀, bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé ó ti kàwé gboyè kò sì rí iṣẹ̀, wọn ọ̀ dàadá ịṣòro rẹ̀ wọn sì n pèsè fún àìní rẹ̀, wọn sí n ẹ̀ ojúṣe wọn gégé bí òbí fún un.

Mímọ̀ ọ̀rẹ̀ ọmọ tàbí ẹgbẹ̀ tí ọmọ n kó jẹ̀ ara ojúṣe òbí pẹ̀lú, òbí gbódò mò àwọn tí ọmọ n bá rìn, wọn gbódò mò ibi tí ọmọ n rìn sí kí wọn le ba à tọ̀ ọ̀ sọ̀nà. Bí àpẹ̀ẹ̀rẹ̀, àwọn òbí Ọpéyẹmí mò ọ̀rẹ̀ ọmọ wọn, wọn sì mò ibi tó n rìn sí, wọn mò pé ọ̀rẹ̀ tímótímọ̀ nì Dọ̀lápò àti Ọpéyẹmí àti pé Dọ̀lápò kí í ẹ̀ ọmọ burúkú tí ó le kó ọmọ wọn ní ìwà burúkú.

Òbí gbódò máa fí ifẹ̀ hàn sí ọmọ nígbà gbogbo, èyí yóò mú wọn ẹ̀ ojúṣe wọn bó ti tọ̀ àti bó ti yẹ, tí èyí pẹ̀lú yóò ran ọmọ lówó láti le máa sọ̀ inú rẹ̀ fún àwọn òbí rẹ̀. Yàtò fún òbí àwọn ijoba àti olóṣẹ̀lú náà nì ojúṣe tiwọn láti ẹ̀ fún ọmọ. Lára ojúṣe ijoba nì láti pèsè iṣẹ̀ fún akẹ̀kọ̀ọ̀ jáde, kò yẹ kí àwọn akẹ̀kọ̀ọ̀ jáde kókó máa fẹ̀sẹ̀ gbálẹ̀ kiri ná kí wọn tó rí iṣẹ̀ bí i tí Ọpéyẹmí, àti pé kí àwọn olóṣẹ̀lú má ẹ̀ sọ̀ gbogbo nńkan di tiwọn, kí iyá wá máa jẹ̀ ọmọ mẹ̀kúnnù. Dúrótolú bàbá Ọpéyẹmí fí ẹ̀dùn ọ̀kàn rẹ̀ hàn sí àiṣe ojúṣe àwọn olóṣẹ̀lú bó ti tọ̀ àti bó ti yẹ. Ó ní:

DÚRÓTOLÚ: Èwo nì kò tó ríró nínú méjèjì?
Oḍún kẹ̀ta rẹ̀ é tí o ti parí ẹ̀kọ̀ rẹ̀ ní Yunifásítì
Àmọ̀ ta nì a rí báwí bíkọ̀sẹ̀ jẹ̀gúdújẹ̀rá ọ̀jẹ̀lú
Tó n pera wọn lóṣẹ̀lú. Àwọn nì
Kò jẹ̀ kí á lẹ̀nu ọ̀rọ̀.
Gbogbo ẹ̀tọ̀ ló di tiwọn nńkan.
Àwọn nì atóbi-má-ẹ̀-é báwí (o.i. 33-34)

Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé Ọpéyẹmí ẹ̀ wàhálà lórí iṣẹ́ wíwá, nígbẹ̀yìn ó padà rí iṣẹ́ sí iṣẹ́ ibílẹ̀ Tẹ̀mídíre gégé bí i Àsírò owó (o.i. 61).

Lára ojúṣe iṣẹ́ ni sísan owó oṣù déédé fún àwọn òṣiṣe. Ìwà tí kò dára ni kí iṣẹ́ máa jẹ́ òṣiṣe lówó oṣù nítorí èyí le kó ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ènìyàn sí iṣòro, tí a sì máa fí ebi pa inú pẹ̀lú. Lékan tò jẹ́ akẹ̀kọ̀ọ̀ jáde tí ó ń ṣiṣe iṣẹ́ fí ẹ̀dùn ọ̀kàn rẹ̀ hàn lórí èyí nígbà tí ó ń bá iyá Ọpéyẹmí sọrọ̀, ó ní:

LÉKAN: Bẹ̀e ni, mama. Kódà àwà tí a jẹ́ òṣiṣe ọ̀ba wònyí, a mọ́ ohun tí ojú wa ń rí kí á tò lọ sí ibi iṣẹ́ bọ̀ lójoojúmọ̀, iṣẹ́ nìyí wọn kò san owó oṣù déédé (o.i. 15)

Àwọn olùkọ̀ àti aláṣe ilé-ẹ̀kọ̀ náà ní ojúṣe láti ẹ̀ lórí ọ̀mọ̀. Wọn gbọ̀dọ̀ ẹ̀ iṣẹ́ wọn déédé kí wọn sì tò ọ̀mọ̀ sọ̀nà pẹ̀lú. Bákan náà ni kí wọn máa ẹ̀ àkíyèsí àwọn akẹ̀kọ̀ọ̀ wọn pẹ̀lú tí wọn bá tí ń kó wọn láti mọ́ bóyá wọn ń fọ̀kàn bá nṣẹ́n tí wọn ń kó wọn lọ. Fún àpẹ̀rẹ̀, nígbà tí Fọ̀lájímí tí í ẹ̀ olùkọ̀ àwọn Ọpéyẹmí ń kó wọn lówó, ó rí i pé ọ̀kàn Ọpéyẹmí kò sí nìbì nṣẹ́n tò ń kó wọn, ó ju ibẹ̀rẹ̀ sí, ó ní:

FOLAJÌMÌ: Kín ni itumọ̀ ọ̀we yí?
“Bí a kò bá tètè peéná irókò, bó bá dàgbà tán, ẹ̀bọ̀ ni yóò máa bèèrẹ̀ lówó ẹ̀ni”.
Ó yá, Ọpé dáhùn sí (o.i. 7)

Olùkọ̀ Ọpéyẹmí ẹ̀ èyí láti pe ọ̀kàn Ọpéyẹmí padà sí iṣẹ́ tò ń kó wọn.

Àwọn aṣíwájú ẹ̀sìn náà gbọ̀dọ̀ ẹ̀ ojúṣe wọn láti tò ọ̀mọ̀ sọ̀nà, kí wọn jẹ́ àwòkọ̀ṣe rere fún ọ̀mọ̀. Ònṣẹ̀wé ẹ̀sìn hàn oríṣíríṣi Wòlù tí a ní lówùjọ̀ wa. Ó ẹ̀sìn hàn Wòlù Ọ̀báfẹ̀mí gégé bí i wòlù gidi tí ó ń fí ibẹ̀rẹ̀ Ọ̀lórùn tò ọ̀mọ̀ sọ̀nà, ó sì tún ẹ̀sìn hàn Wòlù Joshua tí ó jẹ́ wòlù ẹ̀kẹ̀, tí ó sì fẹ́ fí iwà ibi rẹ̀ ẹ̀kọ̀bá fún Ọpéyẹmí. Èyí ló fẹ́ mú kí Ọpéyẹmí gbé májèlẹ̀ jẹ́ láti pa ara rẹ̀ sùgbọ̀n ọ̀rẹ̀ rẹ̀ rìn sí àṣìkò.

Gbogbo ènìyàn inú àwùjọ̀ ló ni ojúṣe kan tàbí òmíràn láti ẹ̀ fún ọ̀mọ̀. Ẹ̀sìn ojúṣe yí ló sì máa tò ọ̀mọ̀ sọ̀nà tí yóò fí jẹ́ ènìyàn rere lówùjọ̀. Kí gbogbo ènìyàn inú àwùjọ̀ sì gbìyànjú láti jẹ́ àwòkọ̀ṣe rere fún àwọn ọ̀mọ̀ lówùjọ̀ nítorí àwọn ni ọ̀jọ̀ ọ̀lẹ́.

4.1. Ipa tí Àwùjọ̀ kó lórí Ọ̀mọ̀ bí ó ti farahàn nínú ìwé Ọpéyẹmí Ìgbẹ̀yìnádùn

Ipa tí àwùjọ̀ kó lórí ọ̀mọ̀ kí í ẹ̀ kékeré, oríṣi ọ̀nà méjì sì ni a lè pín ipa yí sí. Àwọn ni:

- (i) Ipa rere
- (ii) Ipa burúkú.

Ìwà àwọn ènìyàn inú àwùjọ̀ ni yóò sọ̀ irú ipa tí àwùjọ̀ yóò kó lórí ọ̀mọ̀. Fún àpẹ̀rẹ̀ àwùjọ̀ tí ó jẹ́ pé iwà ibàjẹ́ ló kún ọ̀wọ̀ àwọn ènìyàn inú àwùjọ̀ bẹ̀e, ipa burúkú ni irú àwùjọ̀ bẹ̀e yóò kó lórí ọ̀mọ̀, tí ó bá sì jẹ́ pé iwà rere ni àwọn ènìyàn àwùjọ̀ ń hù, ipa rere ni àwùjọ̀ yóò kó lórí ọ̀mọ̀.

Nínú ìwé Ọpéyẹmí Ìgbẹ̀yìnádùn, ònṣẹ̀wé ẹ̀sìn hàn àwọn iwà tí àwọn ènìyàn inú àwùjọ̀ ń hù, àti irú ipa tí àwùjọ̀ kó lórí ọ̀mọ̀. Fún àpẹ̀rẹ̀, nígbà tí Ọpéyẹmí kàwé gboyè kò rí iṣẹ́, èyí mú kí ó máa lọ láti ibikan sí ibikan tí àárẹ̀ ọ̀kàn sì padà mú u, tí ó jẹ́ pé nígbà tí ó rí ikéde nínú ìwé iròyìn Elétí Ofe pé iṣẹ́ ibílẹ̀ Tẹ̀mídíre fẹ́ gba àwọn akẹ̀kọ̀ọ̀ jáde ilé-ẹ̀kọ̀ gíga ẹ̀sìn kò fẹ́ lọ nítorí ó ti mọ́ iwà wọn. Ó ní:

OPÉYEMÍ: (Ó n dágunlá ikéde tó rí). Wọn tún dé o, àwọn kòlòròsì èdà. Bí ọlòdanni ẹ n paró, bèè nìjoba n ẹkẹ.
 Iṣẹ tí wọn tí mọ àwọn tí wọn yóò fun ni wọn tún n polongo síta.
 Bí èniyàn kò bá kàwé, wọn á ní Olúwarẹ kò ní nńkan ẹ.
 Well, a ó ẹ tiwa kí wọn lè wí pé a ẹ iwọn tí a lè ẹ (o.i. 53)

Bí ó tilẹ jẹ pé Opéyemí padà rí iṣẹ.

Ara ipa burúkú tí àwùjọ n kó lórí ọmọ ni pé àwọn ọmọ le pinnu láti má kàwé nígbà tí wọn tí mọ pé àwọn kò ní ríṣẹ fíṣẹ. Àwọn tó bá sì ka iwé tí wọn kò rí iṣẹ fí ẹ a yààkuyà. Ní àwùjọ wa lónií, ọpọlọpọ akẹkọọ jade ló ti di olẹ, oníjibiti, agbèrò àti bèè bèè lọ nítorí àìrí iṣẹ ẹ.

Lára ipa burúkú tí àwùjọ n kó lórí ọmọ ní í ẹ pẹlú ọrò ẹsin. Ọpọlọpọ ọmọ ni kò ní ẹsin kan pátó tí wọn n ẹ, ọpọ kò sì nígbàgbọ nínú Olórún. Èyí rí bèè nítorí pé ọpọ àwọn aṣaájú nínú ẹsin ló jẹ ẹni ibi àti oníjibiti tí wọn n forúkọ Olórún bojú bí i ti Wólí Joshua tí ó fẹ bá Opéyemí sùn tí etí sì fẹ jẹ kí Opéyemí gbé ganmọle (ájèlẹ) jẹ (o.i. 49).

Ipa rere tí àwùjọ kó lórí ọmọ pọ lára rẹ ni titọ ọmọ sọnà bí i ti Wólí Ọbáfẹmi tó sọ fún Opéyemí láti máa gbàdúrà, kí ó sì ní sùúrù. Bákan náà ni síṣe ẹtọ ẹni fún ọmọ náà jẹ ara ipa rere tí àwùjọ n kó lórí ọmọ. Àwọn ọbí àti olúkọ Opéyemí ẹ ẹtọ àti ojúṣe wọn fún un. Tí wọn sì jẹ àwòkọṣe rere fún un. Síwájú sí i, ọmọ tí a bí tí ó tún ara rẹ bí nípa wíwo àwòkọṣe rere náà yóò le farabalẹ láti jẹ àwòkọṣe rere fún àwọn tó n bọ lẹyìn. Opéyemí dúró gba ẹkọ àwọn ọbí rẹ sì ẹ igbéyàwó fún un lásìkò tó tó tí èyí sì dúró gégé bí àwòkọṣe fún àwọn àbúrò rẹ.

Tibi tire ni a dá ilẹ ayé kí gbogbo èdà èniyàn gbiyànjú láti máa hu iwà rere, kí wọn sì jẹ àwòkọṣe rere fún ọmọ. Èyí ni yóò mú kí àwùjọ kó ipa rere lórí ọmọ.

5. Àgbálogbábò

Ọmọ tí a ọ kọ ni yóò gbé ilẹ tí a kọ tà. Tí ọbí tàbí àwùjọ bá kùnà láti ẹ ojúṣe wọn lórí ọmọ yóò fa àkóbá nílá bá àwùjọ nítorí pé irú ọmọ bèè kò ní jẹ kí àwùjọ ní isinmi, kò ní pa ọfin mó. Ọmọ burúkú yóò wá pọ lárúwọ pẹlú oríṣíríṣi iwà ibi tí àwùjọ kò sì ní ní àlàáfíà.

Irú àwọn ọmọ tí a ọ kọ yíi ni yóò di olẹ sí àwùjọ, bèè sì ni iwà ikà, agbèrè síṣe, iwà ipá àti bèè bèè lọ yóò gbilẹ sí àwùjọ. Iwà ibàjẹ lóríṣíríṣi ni yóò sodo sínú àwùjọ. Tí wọn yóò sì tún máa fara ni àwọn ọmọ tí a kọ. Bákan náà ni pé irú àwọn ọmọ báyii kò ní wúlò fún ọbí, àwùjọ àti orílẹ̀-èdè wọn lápapọ. Wọn ọ ní dúró sílẹ̀ débi pé wọn ó ran ọbí lówó, wọn a wá ya tara wọn, wọn á máa hùwà tí yóò borúkọ ẹbí jẹ, wọn á sì máa dójú tí àwùjọ. Sẹwájú sí i, irú àwọn ọmọ báyii ni àwọn olóṣèlú máa n lò láti dàlúrú, àwọn ni wọn máa n di adigunjalẹ, irú wọn ni wọn máa n ẹ “Yahoo” olẹ orí ẹrọ ayélujára.

Ọmọ tí a ọ kọ tàbí èyí tí a kọ tí kò gbà, kò sí bí ó ẹ fẹ ẹ ojúṣe rẹ sí àwùjọ nítorí iwà tinú mi ni máa ẹ ni yóò máa hù àti pé kò sí ẹni tí yóò jó lójú, èyí á sì máa ẹkóbá fún ọ̀n gan an. Nítorí kò ní wúlò fún ara rẹ débi pé yóò wúlò fún àwùjọ. Ikú ẹsin ni irú wọn máa n kú nígbèyìn. Òmíràn nínú wọn á lo ọpọlọpọ igbésí ayé rẹ ní ogbà ẹwọn. Kódà irú àwọn ọmọ báyii kò ní mú ilọsíwájú bá àwùjọ, ọ̀fò àti àdánù ni wọn máa n mú bá àwùjọ tí wọn sì tún bá orúkọ irú àwùjọ tí wọn bá ti wá jẹ.

Fún idí èyí, òbí àti àwùjò lápapọ gbódò kó ipa pàtàkì láti kó ọmọ ní ọ̀nà tó tọ, kí wọ̀n sì tọ ọmọ sọ̀nà àti fífún un ní èkọ́ tó yẹ kọ̀ro nítorí pé ilẹ̀ lati kẹ̀sọ̀ rọ̀de. Àti pé láti kẹ̀keré ló yẹ kí òbí tí pẹ̀kà irókò kí ó má baà bèèrè ẹ̀bọ́ tó bá dàgbà tán. Bí ọmọ́ bá tí ya tara rẹ̀, ipá òbí kò le káa mó àwùjò pẹ̀lú kò sì ní ní àlàáfíà tàbí ilọ̀síwájú tí ọmọ́ pàápàá yóò di wàhálà sí ara rẹ̀ lórùn nítorí kò ní wúlò fún ara rẹ̀ pẹ̀lú.

Ìwé Ìtókasi

Abimbólá, W. (2013). *Àwọn Ojú Odù Méré̀dínlógún*. Ìbàdàn. University Press

Plc.

Akínbólá, B. R. (2007). Human Rights Abuses: The State of the Nigerian Child Nínú Adémólá Yákúbù, et al. (Olóòtú) *The Abused and The Society*. Ìbàdàn: Royale People (Nigeria) Ltd.

Adéyemí, L. (2006). *Tíòrì lítirésọ̀ èdè Yorùbá*. Ìjẹ̀bú-Òde: Shebiotimo publication.

Adéyemí, L. (2007). Child-help versus child labour in Yorùbá culture: The challenges for national development nínú Adémólá Yákúbù, et. al. (Olóòtú). *The abused and society*. Ìbàdàn: Royal people (Nigeria) Ltd.

Caudwell, C. (1977). *Illusion and Reality*. London: Oxford University Press.

Escarpit, R. (1968). *Sociología de la literature*. Buelos Aires: General Fabril.

Ìşòlá, A. (1992). Modern Yorùbá drama nínú Yemí Ògúnbiyí (Olóòtú). *Drama and theatre in Nigeria: A critical source book*. Lagos: Nigeria Magazine.

Mbiti, J.S. (1967). *Introduction to African religion second edition*. Ìbàdàn: Heinemann education books (Nigeria) Ltd.

Ògúnlọ́lá, O. (2014). Parenthood and child upbringing amongst the Yorùbá of Southern Nigeria in *Makurdi journal of art and culture*. Benue: Trinity Media.

Ògúnlọ́lá, O. (2016). *Ọ̀pẹ̀yemí Ìgbèyìnádùn*. Òşogbo: Fem Print publishers.

Ògúnşínà, B. (1987). *The sociology of the Yorùbá novel*. A study of Isaac Thomas, D.O. Fágúnwà and Ọ̀ládẹ̀jọ̀ Ọ̀kédijí Ph.D. Thesis of University of Ìbàdàn, Ìbàdàn, Nigeria.

Ògúnşínà, B. (1987). Ọ̀nkòwé Yorùbá àti idàgbàsókè orílẹ̀-èdè Nàìjíríà. *Ifẹ̀ Annals of the Institute of cultural studies* (2), 84-93.

Okwara, J. (1995) *The modern Women*. Ibadan: Macmilan Nigeria Publisher.

Onuzulike, N.M. (2007). Gender differences in knowledge and attitude towards child-street hawking among rural resident parents in Adémólá Yákúbù, et.al. (Olóòtú). *The abused and the society*. Ìbàdàn Royal People (Nigeria) Ltd.